

rigere consueverunt: frequenter enim non solum ex futuris bonis, vel malis commonet, sed etiam ex praesentibus propter grossiores auditores. *Ambrsius* (Lib. 7. cap. de liberatione ab adversario in via.) Vel adversarius noster diabolus est, qui scribit illecebras delictorum, ut habeat in supplicio participes quos habuit in errore confortes: adversarius etiam nobis est omnis vitiorum usus: denique adversaria est nobis mala conscientia, quae nos & hic afficit, & in futurum accusabit, & proder. Demus igitur operam ut dum in hoc sumus vitae curriculo constituti, tanquam a malo adversario, ita ab improbo liberemur actu, ne dum imus cum adversario ad magistratum, in via nostrum condemnet errorem. Quis autem est magistratus nisi penes quem omnis potestas est? Hic autem magistratus tradit reum iudici, ei scilicet cui vivorum, & mortuorum tribuit potestatem, scilicet Jesu Christo, per quem oculi redarguntur, & improbi operis poena mandatur. Ipse exactori tradit, & in carcerem mittit: dicit enim Matth. 22. „ Tollite, & mitte illum in tenebras exteriores. “ Et exactores suos monstrat esse Angelos, de quibus dicit ibid. 13. „ Exhibet Angeli, & separabunt „ malos „ de medio iustorum, & mittent eos in caminum ignis. “ Sed subditur: *Dico tibi, non exies inde donec etiam novissimum minutum reddas.* Si enim qui pecuniam solvunt, non prius evacuant fenoris nomen quam totius sortis usque ad minimum quocumque solutionis genere quantitas universa solvatur; sic compensatione caritatis, actuumque reliquorum, vel satisfactione quacumque peccati poena dissolvitur. *Origenes* (hom. 35. ut supra.) Vel aliter. Quatuor personas hic ponit, adversarii, principis, exactoris, & iudicis; apud Matthaeum vero persona praetermissa est principis, & pro exactore minister insertus. Discrepant etiam, quod ille quadrantem, iste minutum posuit; uterque autem dixit novissimum. Cunctis autem hominibus duos Angelos adesse legimus, malum qui adversa exortatur, bonum qui optima persuadet. Ille autem adversarius noster, quotiescumque peccamus, exultat, sciens quoniam habet potestatem apud principem saeculi huius, qui se miserat, exultandi, & gloriandi. (1) In Graeco autem cum articulo *tu*, qui singularitatis significator est, adversarium posuit, ut ostenderet singulis hominibus

(1) Quatuor quorum saepe meminimus exempla sic habent. Cum articulo autem in Graeco cum posuit, sicut pluribus unum monstraret, quia unusquisque sub suae gentis est principe. Da ergo operam, &c.

singulos adversarios esse, qui ubique eos sequantur; principem vero sine articulo posuit, ne certum videretur ostendere, sed unum de pluribus: non enim unusquisque nostrum habet proprium principem, sed suae genti communem. Da ergo operam ut libereris ab adversario tuo, sive a principe, ad quem te adversarius trahit, habendo sapientiam, iustitiam, fortitudinem, & temperantiam. Si autem dederis operam, esto in eo qui dicit Joann. 14. „ Ego sum via: “ alioquin trahet te adversarius ad iudicem. Dicit autem, *Trahit*, ut ostendat nolentes ad condemnationem compelli. Iudicem autem alium nescio nisi Dominum nostrum Jesum Christum, qui tradit exactori. Singuli exactores proprios habemus: dominantur exactores, si debuerimus aliquid; si omnibus universa reddidero, nemo exactor est, & intrepida mente respondeo: Nihil tibi debeo. Quod si debitor fuero, mittet me exactor in carcerem, nec patietur exire, nisi debitum omne persolvero: non enim habet exactor potestatem ut mihi saltem quadrantem concedat. Qui donavit debitori quingentos denarios, & alii quinquaginta, dominus erat: iste qui exactor est, dominus non est; sed a domino ad exigenda debita praepositus. Novissimum autem minutum dicit gracile, & tenue: peccata enim nostra ut pinguis sunt, aut tenuia. Beatus igitur est qui non peccat. Secundo autem si tenue peccatum habeat, inter ipsa quoque tenuia diversitas est: alioquin non diceret: *Donec novissimum redderet minutum.* Si enim parum debet, non egredietur nisi solvat minimum quadrantem; qui autem magno debito fuit obnoxius, infinita ei ad reddendum saecula numerabuntur. *Beda* (cap. 55. par. 4. fin.) Vel aliter. Adversarius noster in via est sermo Dei contrarius nostris carnalibus desideriis in praesenti vita, a quo liberatur qui praecipit eius subditur: alioquin tradetur iudici, quia sermone Domini contempto, peccator reus tenebitur in examine iudicis; quem iudex exactori tradit, id est maligno spiritui, ad ultionem: qui mittetur in carcerem, id est in infernum; ubi quia semper solvere poenas patiendo, sed nunquam persolvendo, veniam consequi non poterit, nunquam exinde exhibit; sed cum terribilissimo serpente diabolo perpetuas poenas luet.

CA.

CAPUT XIII.

(a) **A** Derant autem quidam ipso in tempore nuntiantes illi de Galilaeis, quorum sanguinem Pilatus miscuit cum sacrificiis eorum. Et respondens dixit illis: Putatis quod hi Galilaei praeter omnibus Galilaeis peccatores fuerint, quia talia passi sunt? Non, dico vobis; sed nisi poenitentiam habueritis, omnes similiter peribitis. Sicut illi decem & octo, supra quos cecidit turris in Siloa, & occidit eos, putatis quia & ipsi debitores fuerint, praeter omnes homines habitantes in Hierusalem? Non, dico vobis; sed si poenitentiam non egeritis, omnes similiter peribitis.

(b) Dicebat autem & hanc similitudinem. Arborem scilicet habebat plantatam in vinea sua, & venit quaerens fructum in illa, & non invenit. Dixit autem ad cultorem vineae: Ecce anni tres sunt ex quo venio quaerens fructum in ficulnea hac, & non invenio. Succide ergo illam: ut quid etiam terram occupat? At ille respondens dixit illi: Domine, dimitte illam & hoc anno usque dum fodiam circa illam, & mittam stercora. Et si quidem fecerit fructum; sin autem, in futurum succides eam.

(c) Erat autem docens in synagoga eorum sabbatis. Et ecce mulier quae habebat spiritum infirmitatis annis decem & octo, & erat inclinata, nec omnino poterat sursum respicere: quam cum videret Jesus, vocavit eam ad se, & ait illi: Mulier, dimissa es ab infirmitate tua. Et imposuit illi manus, & confestim erecta est, & glorificabat Deum. Respondens autem archisynagogus indignans, quia sabbatis curasserat Jesus, dicebat turbam: Sex dies sunt in quibus oportet operari: in his ergo venite, & curamini, & non in die sabbati. Respondit autem ad illum Dominus, & dixit: Hypocrite, unusquisque vestrum in sabbato non solvit bovem suum, aut asinum ad praesepe, & ducit ad aquam? Haec autem filiam Abrahae, quam alligavit satanas ecce decem & octo annis, non oportuit solvi a vinculo isto die sabbati? Et cum haec diceret, erubescerant omnes adversarii eius; & omnis populus gaudebat in universis quae gloriose fiebant ab eo.

(d) Dicebat ergo: Cui simile est regnum Dei, & cui simile assimilabo illud? Simile est grano sinapis, quod acceptum homo misit in hortum suum; & crevit, & factum est in arborem magnam; & volucres caeli requieverunt in ramis eius. Et iterum dixit: Cui simile assimilabo regnum Dei? Simile est fermento, quod acceptum mulier abscondit in farinae sata tria, donec fermentaretur totum.

(e) Et ibat per civitates, & castella docens, & iter faciens in Hierusalem. Ait autem illi quidam: Domine, si pauci sunt qui salvantur? Ipse autem dixit ad illos: Contendite intrare per angustam portam: quia multi, dico vobis, quaerunt intrare, & non poterunt. Cum autem intraverit paterfamilias, & clauserit ostium; incipietis foris stare, & pulsare ad ostium, dicentes: Domine, aperi nobis. Et respondens dicit vobis: Nescio vos unde sitis. Tunc incipietis dicere: Manducavimus coram te, & bibimus, & in plateis nostris docuisti. Et dicit vobis: Nescio vos unde sitis: discedite a me omnes operarii iniquitatis. Ibi erit fletus, & stridor dentium, cum videritis Abraham, Isaac, & Jacob, & omnes Prophetas in regno Dei, vos autem expelli foras. Et venient ab oriente, & occidente, & ab aquilone, & austro, & accumbent in regno Dei. Et ecce sunt novissimi qui erant primi, & sunt primi qui erant novissimi.

(f) In ipsa die accesserunt quidam pharisaeorum dicentes illi: Exi, & vade hinc, quia Herodes vult te occidere. Et ait illis: Ite, & dicit vulpi illi: Ecce ejicio daemonia, & sanitates perficio hodie, & cras, & tertia die consummor. Veruntamen oportet me hodie, & cras, & sequenti die ambulare: quia non capit Prophetam perire extra Hierusalem. Hierusalem, Hierusalem, quae occidis Prophetas, & lapidas eos qui mittuntur ad te, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum avis nidum suum sub poenis, & nolisti? Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. Dico autem vobis, quia non videbitis me, donec veniat cum dicitis: Benedictus qui venit in nomine Domini.

turi est, quod unusquisque perfusus lege, & gratia, per misericordiam Dei corporeæ fragilitatis molestiis exueatur. Cur autem aliud animal indicavit nisi ut ostenderet futurum ut Judaicus, & Gentilis populus, sitim corporeis, æstusque mundi hujus, dominici fontis ubertate deponat; & sic per vocationem duorum populorum Ecclesiam salvam futuram? *Beda* (cap. 54. in Lucam.) Filia autem Abrahamæ est anima quaecumque fidelis, vel Ecclesia de utroque populo ad fidei unitatem collecta. Idem ergo mystice est bovem, vel asinum solum ad præsepium duci, quod est filiam Abrahamæ à vinculo nostræ inclinationis erigi.

(d) *Glossa*. (a) Erubescens ubi adversariis, & populo gaudente de his quæ gloriose fiebant à Christo, protectum Evangelii consequenter sub quibusdam similitudinibus manifestat: unde dicitur: *Dicebat ergo: Cui simile est regnum Dei, & cui simile estimabo illud? Simile est granum sinapis.* *Ambrosius* (Lib. 7. in Lucam cap. de comparatione regni caelorum ad fermentum.) Alio loco granum sinapis legitur, (1) ubi confertur. Ergo si regnum caelorum sicut granum sinapis est, & fides sicut granum sinapis, fides est utique regnum caelorum, quod intra nos est. Granum quidem sinapis res est villis, & simplex; si tibi cecepit, vim suam fundit: & fides simplex primo videtur; sed si atteratur adversus gratiam suæ virtutis effundit. Grana sinapis martyres sunt. Habebant odorem fidei, sed latebat: venit persecutio, contracti sunt gladio, per totius mundi terminos grana sui sparsere martyrii. Ipse etiam Dominus granum est sinapis: tibi voluit, ut diceremus: Christi bonus odor sumus: 2. Corinth. 2. seminari voluit velut granum sinapis, quod acceptum homo misit in hortum suum: in horto enim Christus captus, & sepultus est, ubi etiam resurrexit, & factus est arbor: unde sequitur: *Et factum est in arborem magnam.* Dominus enim noster granum est cum sepelitur in terra, arbor cum elevatur in caelum. Est etiam arbor mundum obumbrans: unde sequitur: *Et requieverunt volucres caeli in ramis ejus.* (2) id est portantes caelorum, & quicumque spiritualibus factis evolare meruerunt. Ramus est Petrus, ramus est Paulus, in quorum sinus per quosdam dispensationum recessus, qui eramus longe, assumptis virtutum remigiis advolsimus. Ergo semina in horto tuo Christum. Hortus utique locus est plenus florum, in quo gratiam tui operis effloreat, & multiplex odor variae virtutis exhalet. Ibi ergo Christus ubi fructus est fe-

(1) *Legit Nicolaus ex Ambrosio*, ubi fidei confertur. (2) *Al. omittitur id est.* (3) *Al. ex patribus.*
EX EDIT. P. NICOL. (a) Aequivalenter, non expresse.

minis. *Cyrillus*. Vel aliter. Regnum Dei est Evangelium, per quod acquirimus posse regnare cum Christo. Sicut igitur sinapis semen fuerat quidem quantitate à feminibus oleorum, crevit autem adeo ut plurimum fiat umbraculum avium; sic & Salvatoris doctrina penes paucos erat in principio, sed postea recepit augmentum. *Beda* (cap. 56. in Luc. par. à princ.) Homo autem Christus est, hortus est Ecclesia, ejus disciplinis colenda; qui bene dicitur granum accepisse, quia dona quæ nobis cum Patre tribuit ex divinitate, nobiscum accipit ex humanitate. Crevit autem Evangelii prædicatio cunctum disseminata per orbem; crevit & in mente cuiusque credentis, quia nemo repente fit perfectus. Crescendo autem non heritarum, quæ velociter arescunt, sed arborum instar exurgit. Rami hujus arboris dogmatum sunt diversitates, in quibus animæ castæ virtutum penitus ad superna tendentes nesciant, & requiescunt. *Theophylactus* (hoc loco.) Vel homo quilibet granum sinapis, id est evangelicum fermentum, accipiens, & in horto animæ suæ ferens, arborem magnam facit, ut & ramos producat, & caeli volatilia, id est qui terrenis supereminet, in ramis prædicationis, id est in expansis considerationibus, requiescunt. Paulus enim quasi granum modicum accepit Ananias rudimentum; sed plantans illud in virginitate suo, produxit multas, & bonas doctrinas; in quibus habitant qui sunt intellectu excessi; puta Dionysius, Hierotheus, & alii quam plures. Deinde simile dicit fermentum regnum Dei: sequitur enim: *Et dicit: Cui simile estimabo illud? Simile est fermentum.* *Ambrosius* (Lib. 7. in Luc. cap. ubi supra.) Perique fermentum Christum putant, quia fermentum ex farina virtute, non specie generi suo præstat: sic & Christus (3) patribus æqualis corpore, sed dignitate incomparabilis præeminet. Igitur sancta Ecclesia typum mulieris figurat, de qua subditur: *Quod accepit mulier abscondit in farina farta tria, donec fermentaret totum.* *Beda* (super Abscondit in farina farta tria.) Satura est genus mensurae, juxta morem provinciarum Palæstinæ, unum & dimidium modium capiens. *Ambrosius* (Lib. 7. ubi supra.) Farina hujus mulieris nescimus, quæ Dominum Jesum in interioribus nostræ mentis abscondit; donec nostra secreta penetrata calor sapientiæ caelestis obducatur. Et quia in tribus mensuris absconditum dicit esse fermentum, cogitatum visum est ut Dei Filium crederemus absconditum in lege, ac operum in Prophetis, evangelicis prædicationibus ad-

impletum. Me tamen sequi juvat quod ipse Dominus docuit, fermentum esse spirituale doctrinam Ecclesiae. Ecclesia autem renatum hominem in corpore, & anima, & spiritu, fermento spirituali sanctificat, cum tria hæc pari quadam cupiditate lance consentiant, & æqualis aspirat concordia voluptatum. Itaque si in hac vita tres mensuræ in eodem manserint donec fermententur, & fiant unum, erit in futurum diligens Christus incorrupta communia. *Theophylactus* (super Quod receptum mulier abscondit.) Vel pro femina intelligas animam; tria vero farta trinum partem ejus, rationabilem, irascibilem, & concupiscibilem. Si igitur aliquis in hac trina parte considerit verbum Dei, faciet hoc totum spirituale, ut nec rationale peccet in documentis, nec ira, aut concupiscentia enormiter ferantur, sed confortentur verbo Dei. *Augustinus* de Verb. Dom. (serm. 32. in princ.) Vel tria farta farinae, genus humanum est; quod de tribus Noe filius est reparatum. Mulier quæ abscondit fermentum, Dei sapientia est. *Eusebius*. (a) Vel aliter. Fermentum Dominus nominat Spiritum Sanctum; quasi virtutem procedentem ex semine, id est Verbo Dei. Tria autem farta farinae significant notitiam Patris, & Filii, & Spiritus Sancti; quam mulier, id est divina sapientia, & Spiritus Sanctus largitur. *Beda* (cap. 57. paulo ante med.) Vel fermentum dilectionem dicit, quæ fervere facit, & excitat membra. Abscondit ergo mulier, id est Ecclesia, fermentum dilectionem in farta tria: quia præcepit ut diligamus Deum ex toto corde, ex tota anima, & ex tota virtute. Et hoc donec fermentetur totum, id est donec caritas totam mentem in sui perfectionem committet; quod hic inchoatur, sed in futurum perficietur.

(e) *Glossa*. (b) Præmissis similitudinibus de multiplicatione evangelicæ doctrinæ, ejus diffusioni ubique prædicando intendit: unde dicitur: *Et ibat per civitates, & castella, docens, & iter faciens in Hierusalem.* *Theophylactus* (super Ibat per civitates, & castella, docens.) Non enim sola parva loca visitabat, sicut faciunt qui simplices fallere volunt, neque solas civitates, ut ostentatores faciunt, & gloriam querentes;

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Catena Græcorum PP. Non Eusebius, sed Geometram Corderius pro Eusebio ponit in Catena, quam sexaginta quinque Græc. PP. super Lucam inseribit; sed quia hæc pars Catenæ Græcæ mihi ad manum non est, nec inventi à me potuit, explorare non licet uter verius annotetur; cum & prædictum Geometram in præcedenti parte annotatam sæpius invenimus ubi Græcum notabat S. Thomas. (b) Nihil tale in Glossa quæ nunc extat; sed solum quod ubique indifferenter prædicabat, non personas discernens, sed credentium salutem querens. (c) Neque hoc etiam habet Glossa quæ nunc extat; sed eam solum intermediam appendicem. Quia unus pro omnibus quaesierat, Glossa interlinealis exprimit. (d) In Regulis brevioribus ad interrogat. 240. (e) In Catena Græc. PP. (f) Ibid.

sed sicut communis Dominus & pater omnibus providens, omnia circuebat. Non autem visitabat municipia, vitans Hierusalem, ac sitimeret legisperitorum reprehensiones, aut mortem, quæ poterat inde contingere: unde dicit: *Et iter faciens in Hierusalem.* Nam ubi plures erant ægroti, ibi se medicus magis ingerebat.

Sequitur: *At autem quidam illi: Domine, si pauci sunt qui salvantur? Glossa*. (c) Quæ quidem quaestio ad hoc pertinere videtur de quo supra agebatur; nam in præmissa similitudine dixerat, quod requieverunt volucres caeli in ramis ejus; per quod intelligi potest multos esse qui salutis requiem consequentur. Et quia ille unus pro omnibus quaesierat, Dominus non singulariter ei respondet: unde sequitur: *Ipsi autem dicit ad illos: Contendite intrare per angustam portam.* *Basilius*. (d) Sicut enim in via terrena exitus à recto multam latitudinem habet; sic qui egreditur à tramite docente ad regnum caelorum, in multa latitudine erroris reperitur. Rectum autem iter est angustum, quælibet declinatione periculosa existente; sive dextrorsum, sive sinistrorsum; sicut in ponte, à quo utriusque divergens fluminis immergitur. *Cyrillus*. (e) Angusta etiam porta ærumnam, & patientiam sanctorum significat. Sicut enim pugnam victoria attestat militis strenuitatem, sic præclarum efficit valida perpessio laborum, & tentationum. *Chrysostomus* (hom. 26. in Math.) Quid est ergo quod Dominus alibi dicit, *Math. 11. Jugum meum suave est, & onus meum leve?* Non quidem contradicit; sed hoc dictum est propter tentationum naturam, illud vero propter affectum transeuntium. Est enim molestum aliquid naturæ, facile reputari quando id affectanter amplectimur. Si etiam via salutis angusta erit in introitu, tamen post eam pervenitur ad latitudinem; & contrario vero lata deducit ad iterum. *Gregorius* 2. Moral. (super illud Job 24. Numquam in eodem statu permanet, cap. 26. in nov. exempti in veter. verò 28.) Dicitur autem angusta portæ introitum, præmissit, *Contendite*; quia nisi mentis contentio ferveat, unda mundi non vincitur, per quam anima semper ad ima revocatur. *Cyrillus*. (f) Non videtur autem Do-

mus hic (hom. 5. 72. quo) dicit, *numquam in eodem statu permanet*, sed Geometram Corderius pro Eusebio ponit in Catena, quam sexaginta quinque Græc. PP. super Lucam inseribit; sed quia hæc pars Catenæ Græcæ mihi ad manum non est, nec inventi à me potuit, explorare non licet uter verius annotetur; cum & prædictum Geometram in præcedenti parte annotatam sæpius invenimus ubi Græcum notabat S. Thomas. (b) Nihil tale in Glossa quæ nunc extat; sed solum quod ubique indifferenter prædicabat, non personas discernens, sed credentium salutem querens. (c) Neque hoc etiam habet Glossa quæ nunc extat; sed eam solum intermediam appendicem. Quia unus pro omnibus quaesierat, Glossa interlinealis exprimit. (d) In Regulis brevioribus ad interrogat. 240. (e) In Catena Græc. PP. (f) Ibid.

tis tenet: si fructum bonae operationis non exhibet, velut infructuosa arbor terram occupat: quia in eo loco, in quo ipse est, (1) aliis operandi occasionem negat. *Basilus.* (2) Proprium enim est divinae propitiationis non sileat poenitentiam; sicut Ninivitis fecit, & nunc cultori dicens, *Succide eam*: provocans quidem ipsum ad curam ejus, suscitans vero sterilem animam ad producendos debitos fructus. *Gregorius Nazianz.* (3) (oratione in sanctum lavacrum.) Igitur nec nos feriamus subito, sed praevaldeamus misericordia, ne fecemus sicut potentem adhuc fructum facere, quam forsitan curabit peritii custodis studium; unde & hic subditur: *At ille respondens dixit illi: Dimitte illam hoc anno, usque dum sodiam circa illam.* *Gregorius* in hom. (31. in Evang.) Per cultorem vineae praepositorum ordo exprimitur, qui (2) dum praesunt Ecclesiae, dominica vineae curam gerunt. *Theophylactus* (hoc loco.) Vel paterfamilias Deus Pater est, cultor vero Christus, qui sicut amputari ut sterilem non permittit; quasi ad Patrem diceret: Si per legem, & Prophetas fructum poenitentiae non dederunt; meis eos irrigabo passionibus, & doctrinis; & forsitan dabunt obedientiae fructum. *Augustinus* de Verb. Dom. (serm. 36.) Vel colonus, qui intercedit, est omnis sanctus qui intra Ecclesiam orat pro eis qui sunt extra Ecclesiam, dicens: *Domine, dimitte illam hoc anno, idest tempore isto sub gratia, usque dum sodiam circa illam.* Circumferre est humilitatem, & patientiam docere. Fossa enim est humilis terra, stercus autem in bono intelligit: sordes sunt, sed fructum dant: sordes cultoris dolor est peccatoris. Qui autem agunt poenitentiam, in sordibus agant, & veraciter agant. *Gregorius* in hom. (31. ut supra.) Vel peccata carnis, stercore vocantur. Ex stercore igitur ad fructum reviviscit arbor, quia de consideratione peccati, ad bona se opera reviviscit animus. Sed sunt plerique qui increpationes audiunt, & tamen ad poenitentiam redire contemnant: propter quod subditur: *Et si quidem fecerit fructum.* *Augustinus* de Verb. Dom. (serm. 31.) Bene scilicet erit; *in autem, in futurum succides eam,* quando scilicet in iudicio venies iudicare vivos, & mortuos. Interim modo parcitur. *Gregorius* in

(1) *Al.* & alii. (2) *Al.* omittit dum. (3) *P. Nicolajus* omittit arborem. (4) *Al.* incarnatione. (5) *Al.* desideratur ei.

Ex edit. P. Nicol. (a) Conc. 8. quae de poenitentia inscribitur. (b) Orat. 21. sub fine, ea scilicet quae de moderatione in disputationibus servanda inscribitur, non in sancta lumina orat. 39. ut edit. Antverpiensis ad huius loci marginem notat; est aliquid ibi non dissimili sensu indicatur, vel quomodo huc petitiem. (c) In Catena Graec. PP. (d) *Ibid.* (e) Hom. 9. in Hexameron. (f) Ubi supra.

hom. (31. in Evang.) Qui autem nunc non vult ad fecunditatem pinguescere per increpationem, illic cadit unde jam resurgere per poenitentiam non valet.

(c) *Ambrosius* (Lib. 7. in Lucam cap. de curatione multorum.) Cui quod de synagoga dixerat indicavit: ad ipsam utique (3) arborem venisse se monstrat qui in eadem praedicavit: unde dicitur: *Erat autem docens in synagoga eorum sabbatis.* *Chrysostomus.* (c) Docet quidem non seorsum, sed in synagoga secare, in nullo dubitans, nec aliquid contra legem Moysi statuens; sabbato autem, quia tunc Iudaei legi vacabant. *Cyrillus.* (d) Ad expugnationem autem corruptionis, & mortis, & invidiae diaboli contra nos, prodit (4) incarnatio Verbi; & hoc apparet ex ipsis eventibus: sequitur enim: *Et ecce mulier quae habebat spiritum infirmitatis auitis decem & octo.* Dicit autem spiritum infirmitatis, quia mulier haec patiebatur atrocitate diaboli, derelicta a Deo propter propria crimina, vel propter transgressionem Adae; ob quam humana corpora infirmitatem, & mortem incurrerunt. Dat autem super hoc Deus diabolo potestatem, ut homines mole adversitatis depressi, velint ad meliora transire. Genus autem infirmitatis ostendit, dicens: *Et erat inclinata, nec omnino poterat sursum respicere.* *Basilus.* (e) Brutorum siquidem caput humi deflexum est, terram cernit; caput hominis erectum est in caelum, oculi superna conspiciunt: convenit enim (5) ei quae supra, transcendere terrena intuitu. *Cyrillus.* (f) Ostendens autem Domini adventum suum in hunc mundum dissolutivum esse humanarum passionum, mulierem sanavit: unde sequitur: *Quam cum vidisset Iesus, vocavit eam ad se, & ait illi: Mulier, dimissa es ab infirmitate tua.* Vox aptissima Deo, plena maiestate superna: fugat enim morbum imperatorio motu: qui etiam manus illi imponit: sequitur enim: *Imposuit illi manus; & confecti erant aures eius, & glorificabat Deum:* in quo oportet perpendere sacram carnem induisse virtutem divinitatem: erat enim ipsius Dei caro, non autem alicuius alterius, quasi separatim existente Filio hominis a Filio Dei, sicut falso aliquibus visum est. Sed ingratae synagoga praesens, postquam vidit feminam humi repentem solo tactu erectam, & divina referentem magnalia, ardens Domini gloria

gloria, irretitur invidia, arguitque miraculum, quasi videretur sollicitari pro sabbato: unde sequitur: *Respondens autem archisynagogus indignans, quia sabbato curasset hominem Iesus, dicebat turba: Sex dies sunt in quibus oportet operari: in his venite, & curamini, & non in die sabbati.* Hortatur ceteris diebus dispersos, & propriis vacantes operibus, non sabbato, videre, & mirari prodigia Domini, ne forte credant. Sed dic, lex prohibuit ab opere manuali die sabbati abstinere, numquid ab eo quod verbo, & ore fit? Cesses ergo comedere, & potare, ac loqui, & psallere in sabbato. Et si nec legem legis, cur tibi sabbatum? Ceterum, si manuale opus lex prohibuit, quomodo manuale opus est foemina verbo erigere? *Ambrosius* (Lib. 7. in Lucam de curatione mulieris.) Denique & Deus ab operibus mundi quievit, (1) non operibus quibus sempiterna, & iugis operatio est, sicut Filius ait Joan. 5. „Pater meus usque modo operatur, & ego operor:“ ut ad similitudinem Dei secularia nostra opera, non religiosa cessarent. Unde Dominus specialiter ei respondit: sequitur enim: *Respondit autem ad illum Dominus, & dixit: Hypocrite, uniusquisque vestrum in sabbato non solvit bovem suum, aut asinum a praesepio, & dicit adhaerere? (2)* *Basilus.* (a) Hypocritae est qui in theatro assumit alienam personam; sic & in vita praesenti quidam alia gerunt in corde, & alia superficialiter ostendunt hominibus. *Chrysostomus.* Bene igitur dicit hypocritam principem synagoga: quia faciem habebat legis cultoris, mens vero ejus erat versuti, & invidi: non enim turbatur propter sabbatum, quia violatur, sed propter Christum, quia glorificatur. Tu tamen attende, quod tibi quidem opus fieri iussit, sicut cum paralytico iussit grabatum tollere, transfudit sermonem ad majus, convincens eos per dignitatem Patris, cum dicit Joan. 5. „Pater meus usque modo operatur, & ego operor:“ hic autem tibi totum faciens verbo, nihil aliud adjicit, ex his quae ipsi faciebant, calumniam solvit. *Cyrillus.* Arguitur autem archisynagogus ut hypocrita, dum bruta quidem adhaerent in sabbato, mulierem vero non magis genere, quam fide filiam Abraham non dignam putat solvi ab aegritudinis vinculo: unde subdit: *Hanc autem sciam Abraham, quam alligavit satanas, ecce decem & octo annis, non oportuit solvi a vinculo isto die sabbati?* Malebat siquidem mulierem tamquam quadrupedia cernere terram, quam hominum staturam recipere, dummodo Christus non magis

nificaretur. Non autem erat eis quid responderent; sed ipsi sibi ipsis erant irrefragabilis reprehensio: unde sequitur: *Et cum haec diceret, erubescerant omnes adversarii ejus; sed populus, quasi commoda ex miraculis consequens, letabatur de signis: unde sequitur: Et omnis populus gaudebat in universis quae gloriose fiebant in eo.* Nam claritas operum omnem quaestionem solvebat apud eos qui non quaerebant mentibus perverfis. *Gregorius* in hom. (31. in Evang.) Myrtice autem hoc significat ficulnea infructuosa quod mulier inclinata: humana enim natura ad peccatum ex voluntate corruens, quia fructum obedientiae ferre nolit, statum recititudinis amittit; & hoc significat ficulnea reservata quod mulier erecta. *Ambrosius* (Lib. & titul. ut supra.) Vel ficus synagogam figurat. Denique in muliere infirma quasi Ecclesia figura succedit; quae cum mensura legis, & resurrectionis impleverit, in illa quiete perpetua in sublime erecta fastigium, inclinationem nostrae infirmitatis sentire non potuit. Nec aliter curari potuisset haec mulier, nisi quia legem implevit, & gratiam: nam in decem verbis legis perfectio est, in octavo numero resurrectionis plenitudo. *Gregorius* in hom. (31. in Evang.) Vel aliter. Sexto die homo factus est, atque eodem sexto die opera cuncta Domini perfecta sunt. Senarius autem numerus in trigonum ductus, decem & octo facit. Quia ergo homo, qui sexto die factus est, perfecta operum habere nolit, sed ante legem, sub lege, atque in exordio inchoantis gratiae infirmus exiit, decem & octo annis (3) mulier curva fuit. *Augustinus* de Verb. Dom. (serm. 31.) Quod ergo significat triennium in arbore, hoc decem & octo anni in illa muliere, quia ter seni decem & octo faciunt. Curva autem erat, sursum aspicere non poterat, quia sursum corda sine causa audiebat. *Gregorius* in hom. 31. in Evang. Omnis enim peccator terrena cogitans, caelestia non requirens sursum respicere non valet: quia dum desideria inferiora sequitur, a mentis suae recititudine curvatur; & hoc semper videt, & sine intermissione cogitat. Vocavit eam Dominus, & erexit: quia illuminavit, & audivit. Vocat enim quandoque, sed non erigit: quia plerumque videmus quae agenda sunt, sed opera non implemus: nistata enim culpa obligat mentem, ut nequaquam surgere possit ad recititudinem. Conatur, & labitur: quia ubi diu sponte persistit ibi cum noverit cadit. *Ambrosius* (Lib. 7. in Lucam cap. de curatione.) Opus autem sabbati signum fu-

S. Thom. Op. Tom. IX. G 3 turti
(1) *Corrigit Nicolai* non ab operibus sanctis, cuius sempiterna &c. (2) *Al. Beda.*
(3) *Al. omittitur mulier.*
Ex edit. P. Nicol. (a) Hom. 1. de Jejunio.

(a) **G**lossa. (a) Quia de penis peccantium fecerat mentionem, oportune nuntiatur quorundam peccantium poena, ex cuius exemplo etiam aliis peccatoribus poenam comminatur; unde dicitur: *Alerant quidam ipso in tempore nuntiantes illi de Galilæis, quorum sanguinem misceat Pilatus cum sacrificiis eorum. Cyrillus.* (b) Erant enim sequaces dogmatum Judæ Galilæi, cuius mentionem Lucas in Actibus Apostolorum cap. 3. fecit, qui dicebat: Non oportet quemquam vocari dominum: unde quamp̄ter eos, quia Cæsarem non fatebantur dominum, à Pilato puniti sunt. Dicebant enim non oportere alias à statutis victimis in lege Moysi offerre Deo: unde prohibebant statutas à populo victimas pro salute Imperatoris & populi Romani offerre. Pilatus ergo indignatus in Galilæos, iussit inter ipsas victimas, quas ritum legis se offerre putabant, occidi, ita quod sanguis offerentium oblati victimis misceretur. Credente autem vulgo, iustissime prædictos talia passos esse, quasi scandala feminantes in populo, incitantes principes in odium subditorum, narraverunt hæc Salvatore, volentes percipere quid ei super hoc videretur. Ipse autem peccatores hos esse ponit; non tamen hic asserit talia passos esse, tamquam peiores non patientibus: unde sequitur: *Et respondens dixit illis: Putatis quod hi Galilæi pro omnibus Galilæis peccatores fuerint, quia talia passi sunt? Non, dico vobis. Chrysostr. (conc. 3. de Lazaro. inter med. & fin.)* Punit enim Deus quosdam peccatorum, amputans eorum nequitiam, & poenam illis statuens leviorem, & plene removens eos ab aliis, & viventes in mansuetudine corrigens per horum damnationem. Rursus alios hic non punit, ut si sibi caverint penitentes, præsentem poenam effugiant, & futurum supplicium; si vero perseveraverint, majus patiantur tormentum. *Titus.* Manifestat & hic, quia quæcumque ex iudiciis accidunt in reorum supplicium, non solum iudicium potestatis, sed etiam nutu Dei contingunt: unde sive iusta conscientia punit iudex, sive aliud intendens condemnare, commendandum est negotium divine censure. *Cyrillus.* (c) Removens ergo populares ab intestinis infidiis occasione religionis concitatis, subiungit: *Sed nisi penitentiam habueritis, & nisi cessaveritis conspirare contra Principes, quod nutu divino non agitis, omnes simul, vel similiter, peribitis, & vester sanguis vestrarum victimarum conjungetur. Chrysostr. (ubi supra.)* In hoc autem ostendit quod illos

(1) *Al. Domini.* (2) *Al. Significare autem.*

Ex edit. P. Nicol. (a) Equivalenter, non expresse. (b) In Catena Græcorum PP.

(c) Ubi supra.

quæ interpretatur missus: significat enim eum qui missus à Patre, venit in mundum, qui omnes super quos venisset conteret.

(b) *Titus.* Jactabant se Judæi ex eo quod decem & octo perierant; ipsi vero omnes remanserunt illæsi; unde proponit eis fici parabola: dicit enim: *Dicebat autem hanc similitudinem. Arborem fici habebat quidam plantatam in vinea sua. Ambrosius (Lib. 7. cap. de parabola arboris fici.)* Vineam Domini Sabbatho erat quam dedit in rapinam gentium. Apra autem synagoga arboris istius comparatio est: quia sicut arbor (1) ista redundans foliis succulentibus, spem possessoribus suis casta speratorum proveniunt expectatione destituit; ita etiam in synagoga dum doctores ejus operibus infecundi, verbis tamen velut foliis redundantibus gloriantur, inanibus umbra legis exuberant. Hæc etiam sola arbor ab initio germinat poma pro floribus, & poma decidunt, ut poma succedant; manent tamen aliqua priorum (2) perrata, nec decidunt. Etenim primus synagoga populus velut inutilis decidit fructus, ut de pinguedine religionis antiquæ novus Ecclesiæ populus emergeret; primi tamen ex Israël, grossi manifestis exemplo, pulcherrimorum gratia fructuum ceteris præstiterunt, quibus dicitur *Matth. 19.* „Sedebitis super duodecim thronos.“ Nonnulli tamen ficum istam non synagoga, sed malitiæ, & improbitatis figuram putant; hi tamen in nullo dilant, nisi quod pro specie genus eligunt. *Beda (cap. 56. in Luc.)* Ipse autem Dominus synagogam per Moysen instituit, in carne natus apparuit, & crebrius in synagoga docens fructum fidei quasivit, sed in pharisaorum mente non invenit: unde sequitur: *Et venit fructum quærens in illa, & non invenit. Ambrosius (Lib. 7. in Luc. cap. de arbore fici.)* Quærebatur autem Dominus, non quia fructum ficulneæ deesse nesciret, sed ut ostenderet in figura, quia fructum synagoga jam habere deberet. Denique ex sequentibus docet non se ante tempus venisse, qui per triennium venit: sic enim habes: *Dixit autem ad cultorem vineæ: Ecce anni tres sunt ex quo venio quærens fructum in ficulnea hæc, & non invenio. Venit ad Abraham, venit ad Moysen, venit ad Mariam; hoc est, venit in signaculo, venit in lege, venit in corpore; adventum ejus ex beneficiis recognoscimus: alibi purificatio, alibi sanctificatio, alibi justificatio est: circumciso purificavit, lex sanctificavit, gratia justificavit. Ergo populus Judæorum neque purificari potuit, quia circumcisionem corporis, non animi habuit; neque sanctificari, quia virtutem*

legis ignorans, carnalia magis quam spiritalia sequebatur; neque justificari, quia delictorum suorum penitentiam non gerens, gratiam nesciebat. Merito ergo nullus fructus in synagoga inventus est; & ideo jubetur excidi: sequitur enim: *Succide ergo illam: ut quid etiam terram occupat? Bonus autem cultor, & fortassis ille in quo Ecclesiæ fundamentum est, præfagiens, alterum ad Gentes, se autem ad eos qui ex circumfissione sunt, esse mittendum, religiose ne excidatur intervenit, fretus vocatione sua etiam populum Judæorum per Ecclesiam posse salvari: unde sequitur: *At ille respondens, dixit illi: Domine, dimitte illam & hoc anno. Cito duritiam, superbiamque Judæorum causas esse sterilitatis agnovit. Itaque venit excolere qui novit vitia reprehendere: unde subdit: *Usque dum foliam circa illam. Pollicetur dura cordis eorum apostolicis lignonibus esse fodienda, ne radicem sapientiæ, terrarum acervus obruat, & abscondat. Subdit autem, *Et mittam stercora, id est humilitatis affectum, per quem in Evangelium Christi etiam Judæus fore existimatur fructuosus: unde subdit: *Et si quidem fuerit fructum, bene scilicet erit; sin autem, in futurum succides illam. Beda (cap. 56. super Succide eam.)* Quod quidem per Romanos factum est, à quibus gens Judæa succisa, & à terra promissionis expulsa est. *Augustinus de Verb. Dom. (serm. 31.)* Vel aliter totum. Arbor ficulnea genus humanum est. Primus enim homo qui peccavit, foliis ficulneæ pudenda velavit, hoc est membra unde nati sumus. *Theophylactus.* Sed & quibus nostrum ficus est in vinea Dei, hoc est in Ecclesia, vel in hoc mundo plantata. *Gregorius in hom. (in Evang. 31.)* Tercio autem Dominus ad ficulneam venit: quia naturam generis humani ante legem, sub lege, sub gratia, expectando, admonendo, visitando requisivit: sed tamen tribus annis fructum se non invenisse conqueritur: quia quorundam pravorum mentes nec inspirata lex naturalis corrigit, nec præcepta erudunt, nec incarnationis ejus miracula convertunt. *Theophylactus.* Tercio autem natura nostra fructum petita non tribuit: semel quidem cum in paradiso prævaricatus sumus præceptum, secundo cum lege vitulum conslaverunt, tertio cum Salvatore renuerunt. Sed (3) id triennium intelligendum est pro tribus ætatibus, puerili, virili, & senili. *Gregorius in hom. (31. in Evang.)* Sed cum magno timore audiendum est quod dicitur: *Succide ergo illam: ut quid etiam terram occupat? Unusquisque enim juxta modum suum, in quantum locum vite præsen-*****

(1) *Al. omittitur ista; item al. legitur redundat pro redundans.* (2) *Al. parata.* (3) *Al. in triennium.*

minus satisfacere querenti utrum pauci sint qui salventur, dum declarat viam per quam quisque potest fieri iustus. Sed dicendum, quod mos erat Saluatoris non respondere interrogantibus secundum quod eis videbatur, quoties inutilia quærebant, sed respiciendo quod utile audientibus foret. Quid autem commodi proveniret audientibus scire an multi sint qui salventur, an pauci? Necessarium autem magis erat scire modum quo aliquis pervenit ad salutem. Dispensative ergo ad questionis vaniloquium nihil dicit, sed transfert suum sermonem ad rem magis necessariam. *Augustinus* de Ver. Dom. (ferm. 31.) Vel aliter. Confirmavit Dominus quod audivit, scilicet quod pauci sunt qui salvantur, quia per angustam portam pauci intrant. Alio autem loco hoc idem ipse ait *Matth. 7.* „Arcta est via quæ ducit ad vitam, & pauci sunt qui ingrediuntur per illam:“ unde subditur: *Quia multi, dico vobis querant intrare.* *Beda* (cap. 57. parum à med.) Salutis amore provocati: *Et non poterant, itineris asperitate deterriti.* *Basiliius* (a) Vacillat enim anima: quando quidem considerat æterna, eligendo virtutem, quando præsentia respicit, præferendo illecebras: hic in tuetur otia carnis, illic subiectionem ipsius; hic ebrietatem, illic sobrietatem; hic dissolutio risus, illic copiam lachrymarum; hic choreas, illic orationes; hic fistulas, illic fletus; hic luxuriam, illic castimoniam. *Augustinus* de Ver. Dom. (ferm. 32.) Non autem contrarius sibi est Dominus, qui dixit, quod pauci sunt qui intrant per angustam portam; & alibi dicit *Matth. 8.* „Multi ab oriente, & occidente venient.“ Pauci sunt in comparatione perditorum, multi in societate Angelorum. Vix videntur grana quando area trituratur; sed tanta massa processura est de area hac ut impleat horreum cæli. *Cyriillus* (b) Quod autem deestabiles sunt qui intrare non possunt, per eisdem exemplum declaravit, subdens: *Cum autem intraverit paterfamilias, & clauserit ostium, incipietis foris stare, & pulsare ostium, dicentes: Domine, aperi nobis.* Sicut si paterfamilias, qui multos ad convivium vocavit, ingresso cum convivis, & ostio recluso, postmodum pulsantes adveniant. *Beda* (cap. 57. à med.) Est autem paterfamilias Christus, qui cum ubique ex divinitate sit, illis jam intus esse dicitur quos in cælo præfens sua visione lætificat; sed quasi foris est his quos in hac peregrinatione certantes occultus adjuvat. Intrabit vero cum totam

(1) Al. concedimus.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Psal. 1. (b) In Cat. Græc. PP. (c) Basiliius ubi supra. (d) In Regulis brevioribus ad inter. 282.

Ecclesiam ad sui contemplationem perducet; claudet ostium, cum reprobis locum penitentiae tollet; qui foris stantes pulsabunt, id est iustus segregati, misericordiam quam contempserunt, frustra implorabant: unde sequitur: *Et respondens dicit vobis: Nescio vos unde sitis.* *Gregorius* 2. Moral. (super illud *Job 1.* „Unde venis?“ in antiq. codd. cap. 4. in nov. 8.) Nescire Dei improbare est; sicut & nescire mentiri vir verax dicitur, si labi per mendacium dedignatur: non quod, si mentiri velit, nesciat, sed quod falsa loqui veritatis amore contemnat. Veritatis igitur lumen tenebras, quas reprobat, ignorat.

Sequitur: *Tunc incipietis dicere: Manducavimus coram te, & bibimus, & in plateis nostris docuisti.* (c) *Cyriillus*. Hoc Israelitis convenit, qui secundum ritum legis offerentes Deo victimas edebant, & gaudebant. Audiebant quoque in synagogis libros Moysi, qui in suis scriptis non quæ sua sunt, sed quæ Dei tradebat. *Theophylactus* (super *In plateis nostris docuisti*.) Vel simpliciter ad Israelitis dicitur: eo quod ex eis Christus secundum carnem natus est, & cum eo comedebant, & bibebant, & eum prædicantem audiebant. Sed & Christianis hæc congruunt: nos enim (1) comedimus corpus Christi, & bibimus sanguinem eius quotidie, ad mensam mysticam accedentes; docetque in plateis animarum nostrarum. *Beda* (cap. 57. in Luc.) Vel mystice manducatum Domino, & bibit qui verbi pabulum avide suscipit: unde quasi exponendo subditur: *In plateis nostris docuisti.* Scriptura enim in obsecratoribus cibus est, quia quasi exponendo frangitur, & manducando glutitur; potus est in apertioribus, ubi ita forbetur sicut invenitur. Non autem festivitatum epulatio juvat quem fidei pietas non commendat; non scientia Scripturarum notum Deo facit quem operum iniquitas indignum ostendit: unde subditur: *Et dicit vobis: Nescio vos unde sitis. Discedite à me operarii iniquitatis.* *Basiliius* (d) Illis forsitam loquitur quos describit Apostolus in propria persona dicens 1. Corinth. 13. „Si linguis hominum loquar, & Angelorum, & habeam omnem scientiam, & distribuero omnes facultates meas in cibos pauperum; caritatem autem non habuero, nihil mihi prodest.“ Quod enim non fit divini amoris intuitu, sed ad acquirendam ab hominibus laudem, non invenit laudem apud Deum. *Theophylactus* (hoc loco.) Attende etiam quod de-

estabiles sunt illi in quorum plateis Dominus docet: unde si docentem eum audierimus, non in plateis, sed in angustiis, & humilibus cordibus, non erimus deestabiles. *Beda* (cap. 57. par. à fine.) Duplex autem ostenditur gehennæ poena, scilicet frigoris, & fervoris: unde sequitur: *Ibi erit fletus, & stridor dentium:* fletus enim de ardore, stridor dentium de frigore solet excitari. Vel stridor dentium prodi indignantis affectum, quod qui sero prænitent, sero sibi irascatur. *Glossa* (a) Vel stridebunt dentes qui hic de edacitate gaudebant, flebant oculi qui hic per concupiscentias vagabantur. Per utrumque autem veram impiorum resurrectionem designat. *Theophylactus* (super *Cum videritis Abraham*.) (Pertinet etiam hoc ad Israelitas, cum quibus loquebatur, qui ex hoc maxime percullantur quod Gentiles cum Patribus requiescunt, ipsi vero excluduntur: unde addit: *Cum videritis Abraham, Isaac, & Jacob, & omnes Prophetas in regno Dei; vos autem expelli foras. Et venient ab oriente, & occidente, & ab aquilone, & austro, & accumbent in regno Dei.* *Eusebius*. Prædicti enim patres ante tempora legis, secundum evangelicam formam, errorem multorum deorum derelinquentes, assumplerunt sublimis Dei notitiam, quibus pares facti sunt multi Gentilium ob similem viam; filii autem eorum alienationem sunt passi ad evangelicam disciplina: unde sequitur: *Et ecce sunt novissimi qui erant primi, & sunt primi qui erant novissimi.* *Cyriillus* (b) Judæis enim qui primum locum tenebant, prælatæ sunt Gentis. *Theophylactus* (hoc loco.) Nos autem, ut videtur, primi sumus, qui ab ipsis cunabulis rudimenta accepimus; & forsitan erimus novissimi respectu Gentilium, qui circa finem vitæ crediderunt. *Beda* (cap. 57. in fine.) Multi etiam prius ferventes, postea torpent; multi prius frigidi, subito inardescunt; multi in sæculo despecti, in futuro sunt glorificandi; alii apud homines gloriosi, in fine sunt damnandi.

(c) *Cyriillus* (c) Prædicta Domini verba pharisæorum animos provocaverunt ad iram: videbant enim populos jam contritos fidem ejus arripere. Iraque quasi perdentes officium populis præsidendi, & deficientes in lucro, simulantes se eum diligere, suadent illi ut inde discederet: unde dicitur: *In ipsa die accessit.* *S. Th. Op. Tom. IX.*

runt quidam pharisæorum dicentes illi: *Exi, & vade hinc, quia Herodes vult occidere te.* Christus autem qui renes, & corda scrutatur, eis leniter, & figuratiter respondet: unde sequitur: *Et ait illis: ite, & dicit vulpi illi.* *Beda* (cap. 58. in princ.) Propter dolos, & insidias Herodem vulpem appellat, quod plenum fraudis est animal, in fovea propter insidias latens, odore fetens, nunquam rectis itineribus incedens; quæ omnia hæreticis conveniunt, quorum typum Herodes tener, qui Christum, id est humilitatem christianæ fidei in creditibus, conatur extinguere. *Cyriillus* (d) Vel aliter. Videtur hic sermo mutatus esse, & non spectare ad personam Herodis, ut aliqui putaverunt, sed magis ad pharisaicas fictiones: pene enim ipsum pharisæum ostendit prope manentem, dum dixit: *Ite, & dicit vulpi huic, sicut in Græco habetur: unde hoc præcipit dicendum, quod poterat urgere pharisæorum turbam: Ecce, inquit, ejicio damoniam, & sanitates perficio hodie, & cras, & tertia die consummor.* Hoc se promittit operatum quod Judæis displicebat, scilicet quod immundis imperaret spiritibus, & eriperet à morbis infirmantes, usque dum propria sponte sublineret crucis patibulum. Quia vero pharisæi credebant quod manum trepidaret Herodis qui Dominus erat virtutum, hoc excludit dicens: *Veruntamen oportet me hodie, & cras, & sequenti die ambulare.* Qui dicit, *Oportet, nequaquam sibi necessitatem ingruentem ostendit; sed magis arbitrio proprie voluntatis pergeret quod volebat, quousque finem venerandæ crucis subiret, cujus jam Christus imminere tempus ostendit, cum dixit, *Hodie, & cras.* *Theophylactus* (hoc loco.) Ac si dicat: Quid de morte mea cogitatis? Ecce fiet post modicum. Quod autem dicitur, *Hodie, & cras, hoc multos dies significat; sicut & nos in communi sermone soliti sumus dicere, *Hodie, & cras fit hoc, (1) quod fiat in tanta distantia temporis. Et ut evangelicum sermonem evidentius exponamus, non intelligas quod oportet me hodie, & cras ambulare, (2) sed listas in hodie, & cras; deinde subiungas *Et sequenti die ambulare; sicut & pluries numerando consuevimus dicere: Die dominica, & secunda feria, & tertia egrediar, quasi computando duas, ut tertia denotetur; sic & Dominus quasi computando dicit: *Oportet me hodie, & cras, &*****

(1) Apud P. Nicolai est non quod fiat. (2) Al. Sed si stas hodie, &c.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Usurpatur ex Gregorio quantum ad primam appendicem hemo. 38. in Evan. super *Matth. 22.* de parabola nuptiarum, ubi verba eadem repetuntur de fletu, & stridore dentium, quæ *Matth. 13.* & hic, licet sine nomine citet *Glossa*, & cum prædictis *Beda*; cuius etiam nomen retinet, uno filio connectat. (b) Ubi supra. (c) *Ibid.* (d) Ubi supra.

& postea tertio die ire Hierusalem. (a) *Augustinus* (1) de Con. Evang. (Lib. 2. cap. 75.) Vel mystice ab illo hæc dicta intelliguntur, ut referantur ad corpus ejus, quod est Ecclesia. Expellunt enim dæmonia, cum relictis illis superflitionibus, credunt in eum gentes; & perficiuntur sanitates, cum secundum præcepta ejus, posteaquam fuerit diabolus, & huic seculo renuntiatum, usque in finem resurrectionis, qua tamquam tertia consummabitur, ad plenitudinem angelicam per corporis etiam immortalitatem perficitur Ecclesia. *Theophylactus* (super *Non capit Prophetam perire extra Hierusalem.*) Sed (2) quia illi dicebant ei: *Exeat hinc, quia Herodes querit te occidere*: in Galilæa loquentes, ubi regnabat Herodes, offendit quod non in Galilæa, sed in Hierusalem præordinatum fuerat ei pati: unde sequitur: *Quia non capit Prophetam perire extra Hierusalem.* Cum audis, *Non capit*, idest non decet extra Hierusalem Prophetam interim, non putes vim coactivam Judæis inductam; sed quantum ad eorum affectum sanguinis avidum convenienter hoc dicit; velut si quis prædonem atrocissimum videns dicat: Non oportet hanc viam, in qua prædo insidiatur viatoribus, immunem esse à sanguine; sic & non oportebat alibi quam ubi morabantur prædones perire Dominum Prophetarum: nam assueti Prophetarum sanguinibus occidunt & Dominum: unde sequitur: *Hierusalem, Hierusalem, quæ occidis Prophetas, & lapidas eos qui mittuntur ad te.* *Beda* (cap. 58. in Luc. in princ.) Hierusalem non saxa, & ædificia civitatis, sed habitatores vocat, quam patris plangit affectu. *Chrysostomus*. (b) Geminatio enim verbi, miserantis est, aut nimium diligenter: Sicut enim apud dilectam, semper amatam, quæ amantem compenserat, ideoque supplicio plectendam; ita sese defendit deum, cum mox supplicium est illaturus. *Græcus*. (c) Sed & omnis geminatio vehementer reprehensionem ostendit: nam quæ novit Deum, quomodo Dei ministros (3) persequitur? (4) *Chrysostomus*. (d) Quod autem essent immemores divinorum bonorum, ostendit subdus: *Quoties volui congregare filios tuos quemadmodum avis nidum suum sub pennis, & noluisse? Manduxit eos per sapientissimum*

(1) *Al. de Quæst. Evang.* (2) *In editionibus Romana an. 1579. & Veneta Nicolini an. 1593. sic legitur*: Sed quia illi dicebant ei: *Exeat hinc, quia Herodes te querit occidere* in Galilæa, sed in Hierusalem, &c. (3) *Al. persequimini.* (4) *Al. Cyrillus, quem etiam hic, & paulo ante habet Nicolaus loco Chrysostomi.* (5) *Al. Illud aggregavi.* (6) *Al. de tertio.*
 EXIIT. P. NICOZ. (a) Nec in Qq. Evang. nec in specialibus qq. ex Marthæ, nec de Conf. Evang. Sed in Beda super hunc locum id occurrit; colligitur nihilominus ex Lib. 6. ejusdem S. Augustini contra Julianum cap. 19. circ. med. ac deinceps. (b) *Hon. 75. in Matthæ* (c) *Vel Severus in Car. Græc.* (d) *Ubi supra.* (e) *Immo potius Glossa nullius nomen præferens.* (f) *In Esai cap. 16. (g) In Catena Græc.*

Moysem, movit per Prophetas, voluit sub alis, idest sub tegmine suæ virtutis illos habere; ac illi caruerunt tam desiderabilibus bonis ingrati existentes. *Augustinus* in Ench. (b) Dicit autem: Ego volui, & tu noluisse; quasi dicat: (5) Quoties aggregavi mea voluntate semper efficaci, te nolente feci, quia ingrata semper fuisti. *Beda* (cap. 58. à med.) Palchre autem qui Herodem de sua nece tracentem vulpem vocaverat, seipsum avi comparat: quia vulpes fraudulenter semper avibus insidias intendunt. *Basilus*. (f) Filios etiam Hierusalem pullis in nido comparavit; ac si dicat: Aves quæ in altum consueverunt volare, exceptæ sunt à nocentibus insidiantium; tu tamen eris ut pullus egens alieno suffragio. Mare igitur avolante aufereris à nido, quasi impotens ad tutelam, & debilis ad fugam: unde sequitur: *Ecce relinquetur domus vestra deserta.* *Beda* (cap. 58. à med.) Ipsam civitatem, quam nidum vocaverat, etiam nunc domum Judæorum appellat. Occiso enim Domino venerunt Romani, & quasi nidum vacuum dilipientes, tulerunt eorum locum, gentem, & regnum. *Theophylactus* (super *Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta.*) Vel domus vestra, idest templum; ac si dicat: Quamdiu virtus erat in vobis, templum erat meum; sed postquam fecistis ipsum speluncam latronum, non est (6) de cetero domus mea, sed vestra. Vel demum dicit totam gentem Judæorum; juxta illud Psalm. 134. „ Domus Jacob benedicta, te Domino: „ per quod ostendit quod ipse erat qui gubernabat eos, & eripiebat ab hostium manibus.

Sequitur: *Dico autem vobis, quia non videbitis me donec veniat cum dicatis: Benedictus qui venit in nomine Domini.* *Augustinus* de Con. Evan. (Lib. 2. cap. 75.) Huic narrationi Lucæ non videtur advertari quod turbæ dixerunt, veniente Domino in Hierusalem, *Benedictus qui venit in nomine Domini*: quia nondum illic venerat, & nondum dictum erat. *Cyrillus* (g) Dixerat enim Dominus à Hierosolymis, tamquam indignos existentes sui præsentia deserens; deinde multis miraculis factis, rursus Hierosolymam redit, ubi ei turbæ occurrunt dicens, *Matth. 21.* „ *Hosanna filio David*

vid: benedictus qui venit in nomine Domini. „ *Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 2. cap. 75.) Sed quia non dicitur Lucæ quod inde tunc accessit Dominus, ut non veniret nisi eo tempore quo jam illud diceretur (perseverat quippe in itinere suo donec veniat Hierusalem) de illo suo adventu quo in claritate venturus est, hoc significat. *Theophylactus* (super *Non videbitis*) Tunc enim & inviti constabuntur eum Salvatorem, & Dominum, quando nullus erit eis inde profectus. Dicens autem, *Non videbitis me donec veniat*, &c. non significat illam horam, sed tempus crucis; quasi dicat: Postquam cru-

cifixeritis me, non amplius videbitis, donec iterum veniam. *Augustinus* de Con. Evang. (ubi supra.) Intelligendus est ergo Lucas velle præoccupasse, antequam ejus narratio Dominum perduceret Hierusalem: aut eidem civitati jam appropinquantiem talia respondisse monentibus, ut caveret Herodem, qualia Matthæus dicit esse locutum cum jam pervenisset Hierusalem. *Beda* (cap. 58. in Lucam in fine.) *Vel* dicit, *Non me videbitis*; quasi dicat: Nisi penitentiam egeritis, & confessi fueritis me Filium omnipotentis Patris, in secundo adventu faciem meam non videbitis.

CAPUT XIV.

(a) **ET** factum est, cum introisset Jesus in domum cujusdam principis pharisæorum sabbato manducare panem, & ipsi observant eum. Et ecce homo quidam hydropicus erat ante illum. Et respondens Jesus, dixit ad legisperitos, & pharisæos, si licet sabbato curare. At illi tacerunt. Ipse vero apprehensum sanavit eum, ac dimisit. Et respondens ad illos dixit, aut bos in puteum caderet, & non continuo extraher illum die sabbati? Et non poterant ad hæc respondere illi.

(b) Dicebat autem & ad invitatos parabolam, intendens quomodo primos accubitus eligerent, dicens ad illos: Cum invitatus fueris ad nuptias, non discumbas in primo loco, ne forte honoratur te sit invitatus ab illo, & veniens in discum te & illum vocavit, dicat tibi: Da huic locum; & tunc incipias cum rubore novissimum locum tenere. Sed cum vocatus fueris, vade, recumbe in novissimo loco, ut cum venerit qui te invitavit, dicat tibi: Amice, ascende superius. Tunc erit tibi gloria coram simul discumbentibus: quia omnis qui se exaltat, humiliabitur; & qui se humiliat, exaltabitur.

(c) Dicebat autem & ei qui se invitaverat: Cum facis prandium, aut cenam, noli vocare amicos tuos, neque fratres tuos, neque cognatos, neque vicinos, neque divites, ne forte & ipsi te reintrent, & fiat tibi retributio. Sed cum facis convivium, voca pauperes, debiles, claudos, & cæcos, & beatus eris, quia non habent retribuere tibi: retribuetur enim tibi in resurrectione justorum.

(d) Hæc cum audisset quidam de simul discumbentibus, dixit illi: Beatus qui manducabit panem in regno Dei. At ipse dixit ei: Homo quidam fecit cenam magnam, & vocavit multos: & misit servum suum hora cœnæ dicere invitatis, ut venirent, quia jam parata sunt omnia. Et ceperunt simul omnes excusare. Primus dixit ei: Villam emi, & necesse habeo exire, & videre illam. Rogo te, habe me excusatum. Et alter dixit: Juga bovum emi quinque, & eo probare illa. Rogo te, habe me excusatum. Et alius dixit: Uxorem duxi, & ideo non possum venire. Et reversus servus nuntiavit hæc domino suo. Tunc iratus paterfamilias dixit servo suo: Exi cito in plateas, & vicos civitatis, & pauperes, ac debiles, & cæcos, & claudos introduce huc. Et ait servus: Domine, factum est ut imperasti, & adhuc locus est. Et ait dominus servo: exi in vias, & sepes, & compelle intrare, ut impleatur domus mea. Dico autem vobis, quod nemo vitorum illorum qui vocati sunt, gustavit cenam meam.

(e) Ibat autem turbæ multæ cum eo; & conversus dixit ad illos: si quis venit ad me, & non odit patrem suum, & matrem, & uxorem, & filios, & fratres, & sorores, adhuc autem & animam suam, non potest meus esse discipulus. Et qui non bajulat crucem suam, & venit post me, non potest meus esse discipulus.

(f) Quis enim ex vobis volens turrim edificare, nonne prius sedens computat sumptus qui necessarii sunt, si habeat ad perficiendum; ne posteaquam posuerit fundamentum, & non poterit perficere, omnes qui vident, incipiant illudere ei, dicentes: quia hic homo cœpit edificare, & non potuit consummare? Aut quis Rex iustus com-